

Фактори та проблеми подолання саморуйнації особистості.

Понеділок А.І.

Стаття розкриває актуальну проблему, що пов'язана з осмисленням явищ у культурі та їх впливом на процеси саморуйнування людини, пошуком відповідних стратегій та рішень щодо подолання саморуйнації особистості.

Ключові слова: саморуйнація, особистість, духовна криза, культура.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена тим, що сучасний час ознаменувався не тільки великими досягненнями в галузі науки та техніки, але й глобальними проблемами негативного загрозливого характеру, кризовими явищами в культурі, наслідками яких є розбалансовані процеси на соціально-психологічному та духовному рівні буття суспільства та людини, що провокують саморуйнацію людини як особистості.

Тому **метою статті** є розкриття чинників та проблем щодо подолання саморуйнації особистості в культурі.

Апробація проблеми тісно пов'язана з дослідженнями в галузях філософії, етики, соціології, психології (Е.Тоффлер, Ф.Фукуяма, К.Уорвик, Е.Масару, Акіо Морі, С.Гроф, А.А.Гусейнов, В.С.Стьопін, А.П.Назаретян, В.А.Малахов та інші). В працях західних та вітчизняних дослідників констатується, що глобалізація стала силою, яка погрожує людині, руйнуючи її як суб'єкт історії. „Головним чинником цього процесу є змінення характеру цінностей, якими намагаються глобалізувати країни. Фахівці підкреслюють, що сучасна західна цивілізація формує людину раціональну, але байдужу до традиційних цінностей, зробивши з неї заручника горизонтально-тілесної множинності. Стан сучасного світу характеризується розчаруванням та відмовою від ідеї прогресу, синдромом смисловтрати, концепціями безвихіддя, відчаю та кінцевості буття (Е.Фромм, А.Камю, К.Ясперс, М.Хайдеггер, Ф.Фукуяма та інші).[10, с.73]

Ще у XVIII ст. німецький філософ Г.Гердер відзначав, що метою людської природи є людяність, і якщо соціальна система пригнічує людину і

не надає їй можливості для духовного розвитку, то така система реакційна, бо вона *руйнує особистість*. Філософи підкреслюють, що суспільство повинно виробляти такі цінності, що мають своїм підґрунтям людину з її ідеалами і метою. Але вже у ХХ столітті відбувається глибока переоцінка цінностей. На зміну традиційній культурі приходять інформаційна. Суспільство змінюється на постіндустріальне, модернізм – на постмодернізм. Основи сучасної цивілізації стрясають кризи, які в свою чергу змінюють людські уявлення про своє місце в житті. „Життя може бути тільки засобом, та цінність її залежить від цінності мети, якій вона служить” [7, с.365].

Сучасна епоха ознаменувалася злочинами людини проти людства та людства проти людини. Чи можливо припинити ці руйнівні процеси, що мають назву „агресія”. Що робить нас, людей, які створили шедеври світової культури та народили Тиціана, Шекспіра, Сковороду, Федорова, Пирогова, Шевченка, агресивними. Наскільки людство приречене на руйнівну поведінку, наскільки можливим залишається звільнення від неї.

В природі кожної людини закладені дві амбівалентні тенденції: любов до життя та любов до смерті (під любов’ю до смерті розуміється будь-яка деструктивна, тобто саморуйнівна дія, якою є руйнівні вчинки від одиничних – вбивства, суїциди, до масових – геноцид, тероризм, війни). В кожній конкретній людині переважає та чи інша тенденція, підкреслював З.Фрейд. Відомий іспанський філософ Унамуно у своїй праці „Про трагічне почуття життя у людей та народів” писав, що „усе життя людини – це вічна боротьба без перемоги та надії на перемогу, в нестерпній жазі безсмертя. В кожній конкретній людині зображений увесь універсум, у тому числі „усталене, безперервне рушійне, що складає вічний історичний прошарок – інтраісторію, де ми знаходимо і свої ідеали, і свою вітчизну” [9, с.161].

Людина повинна творити усе життя, і суттєвим в її дійсності є не те, якою вона є, а те, якою вона хоче бути. З часом люди почали приходити до висновку, що причина неможливого створення оптимального соціально-економічного устрою, простору максимального емоційного комфорту

знаходиться не в інших людях, а в кожній людині. Коріння зла треба шукати в собі, говорили мудреці.

Наприкінці XX століття генетика надала надію до поліпшення якостей людини. В біології є закон, згідно якому переломні моменти еволюції не повторюються. За 7-10 тисяч років свого історичного розвитку людство пройшло шлях від примітивного засобу життя до космічних польотів, відкриття механізму клонування та створення передових нанотехнологій в різних галузях науки і техніки. Технічні знання та можливості сучасної людини набагато перевищують вміння та навички первісної людини. Фахівці стверджують, що людство здійснило колосальний стрибок у напрямку оптимізації та змінення свого середовища на базі незміненого генофонду, відзначаючи два інтегральних показники, які характеризують людину як біосоціальний вид: дуже велика кількість „живої сировини” та збільшення майже у 2 рази середньої тривалості життя виду *Homo sapiens* в історичному розвитку. „Такі біологічні потенції приховують в собі велику небезпеку, якщо духовність людини не буде в достатній мірі розвинута” [5, с.158].

Вивчаючи феномен людини, неможливо не звернути увагу на недбайливе відношення людини і до самої себе, і до інших, і до оточуючого світу. Чому людина, що наділена здібностями створювати красу матеріальну і духовну, так легко її руйнує та знищує. І чому такі придбані людиною унікальні вищі властивості як жертівність, духовність, людяність, милосердя поглинаються у боротьбі за матеріальні умови життя і не досягають повного розвитку та істинного застосування. Німецький просвітник Г.Гердер у творі „Ідеї до філософії історії суспільства” відзначав: „... що з усіх мешканців Землі людина якнайдалі знаходиться від досягнення мети свого призначення” [2, с.132]. Об’єктивна неминучість подальшого розвитку самої людини до придбання нею вищої богоподібної людяності, за думкою Гердера, впливає з того імпульсу до вдосконалення, який пронизує ставлення світу життєстверджуючими формами. Суб’єктивна ж необхідність задиктовується відчуттям смертності людини, тому за час свого існування вона тільки

починає усвідомлювати свої духовні можливості, для яких попереду розстилається нескінчений шлях, але і внутрішні душевно-духовні сили людини потребують „гармонічного устрою”. Нова природа не може чекати людину, щоб нарешті розпустився „бутон людяності”. В цих роздумах філософа – „і активне неприйняття суперечливої людської натури, яка двоїться між даним і змушеним, і заклик придбати необхідний рівень світла та упевненості”[2, с.133].

Слід відзначити, що на цей час у суспільстві продовжується поглиблюватися соціальне розшарування за майновою ознакою, старі і інваліди залишені на призволяще; збільшується кількість безпритульних дітей (а це не післявоєнні роки); сімей, які змушені виживати; спостерігається зростання наркоманії, алкоголізму, проституції (як жіночої, так і чоловічої); бандитизму, беззаконня, корупції на усіх вертикалях влади, формування нового найпотужнішого ідолу – грошей (теорія „золотого мільярду”), втрата можливості цілісного сприйняття самої себе та своєї історичної пам’яті і національної гордості. Витоки цих та багатьох інших деструктивних явищ слід шукати в основі особистості людини, яка склалася у ході соціальної і біологічної еволюції. Сьогодні швидко зростає прірва між утилітарними цінностями і цінностями самозбереження, між прагненнями до збільшення споживання і бажанням зберегти свій біологічний вид.

На цей час кількість самогубств помітно перевищує кількість вбивств: за даними ВОЗ у 2000 році в світі було скоєно близько 199 000 побутових вбивств, 310 000 людей загинуло від травм та каліцтв, що пов’язані із військовими діями, та майже 815 000 – покінчило з життям [11, с.74]. А це свідчить про те, що процеси активного саморуйнування людини прогресують. Щоб розв’язати цю складну проблему, слід зрозуміти мотиваційну структуру саморуйнації людини та звернути увагу на те, що суїциди важче піддаються реєстрації, ніж зовнішні вбивства. Ця обставина і робить дослідження феномену саморуйнації людини складним, оскільки охоплює багатовимірний аспект її існування, що в свою чергу робить цей

аналіз багатовимірним на базі відпрацьованих наукових теорій та підходів, що склалися за довгий час вивчення цієї складної проблеми.

На тлі великих досягнень людської культури спостерігається накопичення генетичного вантажу (заглушування культурою природного відбору). В світлі такої тенденції кожне нове покоління стає біологічно усе менш життєздатним, тобто залежним від штучного середовища, яке містить у собі високий рівень життєвих стандартів. Слід звернути увагу на те, що на цей час людина перебуває у віртуальному світі, інформаційні соціальні мережі яких змінюють образ мислення, почуття і поведінку людини. Революція нових інформаційних технологій занурила індивіда у стан безперервної розсіяної уваги, в режимі якого людина постійно переживає стрес. „Тривале та глибоке занурення в цифровий світ викликає особливий вид перевтомлення. Це нова форма стресу, попереджають психологи, яку назвали техногенним виснаженням нервової системи, „що погрожує перерости в епідемію..., спочатку йде активізація гормонів стресу (кортизол і адреналін), а потім ці гормони викликають депресію” [8, с.41].

Проф. Акіо Морі з Токійського університету прийшов до висновку, що комп'ютерні ігри знижують активність лобних долів мозку. У тих, хто постійно витрачає час на гейми, розвивається синдром „відеоігор”, що формує у дітей агресію та притупляє реакцію на жорстокість, яку вони спостерігають в реальному житті. Вже сьогодні спостерігається Інтернет-залежність. Фахівці застерігають, що алкоголь, метаамфетамін або Інтернет-казино запускають одні і ті ж хімічні процеси в організмі. „Нові цифрові технології приваблюють людину, тому що надають їй ілюзію контролю над ситуацією. Для залежних від комп'ютеру людей характерні перепади настрою, „ломка”, рецидиви. Але підсаджуються вони не на речовини (нікотин, наркотик, алкоголь, їжа тощо) – а на самий процес.

Вже сьогодні пропонується включити у список офіційних діагнозів нову хворобу – „залежність від Інтернету”. Фахівцями розроблені екзистенційні критерії цієї залежності: спад сил, маскування, втеча від

реальності. В інформаційних мережах людина шукає втішання, ховається від проблем або намагається уникнути труднощів, тікає в кіберсвіті, щоб насолодитися там силою і владою, які недоступні їй в реальному світі. Для багатьох рольові ігри в Інтернеті надають можливість самоствердитися або самозруйнуватися” [11, с.181]. Так, в останні роки з’явився новий термін „кіберсуїцид”. У соціальних мережах діє „Сайт для самогубців”. Найбільш жахливе в тому, що на цей сайт тягне незадоволених та розчарованих життям підлітків та молодих юнаків та дівчат. „Величезний скандал розразився у 2004 році в Японії (країні суперінформаційних технологій), коли декілька японських школярів замислили самогубство, познайомившись в Інтернеті і спланувавши на одному з сайтів, як піти з життя” [8, с.133]. Висновки фахівців щодо кіберсуїциду песимістичні: ризик піддатися впливу сайту у молоді вищій, ніж у старшого покоління. Ця проблема ще нова і законодавцям поки нічим відповісти на цей виклик. Але вже сьогодні створюються альтернативні сайти на випадок життєвої кризи, телефони довіри, психологічної допомоги, щоб уникнути цих трагедій.

Зараз, коли цифрова індустрія „перекраює” свідомість людини, більшість фахівців прогнозує, що сучасне суспільство стає більш аутичним. Інформаційні засоби посилюють у суспільстві страхи, які змінюються від хронічної фобії до паніки, що здатні довести людину до активної саморуйнації. „Нова технологічна реальність формує нові уявлення про себе та оточуючий світ, і можливість зануритися з головою у симулякри – все це перестройка людської ідентичності і самооцінки, від чого залежить як жити, щоб зберегти свою людську сутність” [11, с.180]. „Хай-тек революція зруйнувала світ, де молоде покоління набирало життєвого досвіду, спостерігаючи за дорослими. В сучасній сім’ї діти та батьки, існуючи під одним дахом, рідко спілкуються один з одним, тому кожному є чим зайняти себе у віртуальному просторі” [8, с.138].

Нещодавні відкриття нейрофізіологів показали, що в людському мозку існують нервові шляхи, без яких неможливо будувати та укріплювати

міжособистісні стосунки, здатність до емпатії та особистісним контактам. Психологи прийшли до висновку: чим частіше ми спілкуємося, тим вищі результати тестів, що оцінюють нашу пам'ять. „Регулярне спілкування розвиває когнітивні здібності, допомагає легше впоратися з життєвими проблемами, тому що формує такі людські якості як дружелюбність, співчуття, милосердя, любов, добродійність тощо” [7, с.197].

Все це підкріплюється експериментами з водою доктора Емото Масару („Образи любові”, 2007), який довів, що головним у вихованні дітей є любов і чуткість. Головний висновок Е.Масару: треба піклуватися про дітей. Найбільш жахливим залишається байдужість до дитини, що призводить до змінення на фізичному мікрорівні структури води організму [4, с.156]. Людина, яку долюбили у дитинстві, краще реалізовує себе, уникає або здатна впоратися з життєвими труднощами у дорослому житті. Недолюблені діти, ставши дорослими, мстять усьому світу за відсутність любові, співчуття, які вони не отримали у дитинстві. На цю важливішу обставину звертав увагу ще Е.Фромм в своїй праці „Мистецтво любові”, підкреслюючи, що світ без любові руйнує людину і руйнується сам.

Провідний американський суїцидолог та танатолог Е.Шнейдман (1918-2009 рр.) висунув вагомі докази щодо мотивації саморуйнівних процесів особистості в сучасному суспільстві: це соціальні структури та інститути (пенітенціарні заклади, армія, силові структури, тоталітарні системи тощо), які руйнують соціообраз людини та включають механізм самознищення. Людину легше зламати психологічно, підкреслював він, ніж її спалити. Відніми у людини ім'я, честь, гідність, віру – і вона ніщо. Всі ці механізми саморуйнації особистості були відомі і відпрацьовані у соціальному досвіді, починаючи від рабовласницького панування до сучасних методів психологічного тиску та тотального придушення особистості (М.Фуко, Е.Франкл, Е.Фромм та інші).

На цей час цілком звичайним у масовій свідомості сприймається той факт, що щорічно в п'яному чаду гине велика кількість людей, що перевищує

в декілька разів втрати за 9 років війни в Афганістані. Світова статистика свідчить, що вбивства та самогубства широко розповсюджені по всьому світу. Тільки в ДТП на просторі колишнього СРСР кожний рік гине 0,5 млн. людей. У ряді країн самогубство перевищило допустиму цифру 20:100 тис. населення, за якою, за думкою експертів ВОЗ, починаються дуже небезпечні соціальні процеси. У Європі рекордсменом в цій сфері є Угорщина (50:100 тис.), до неї наблизилася Литва (47:100 тис.). В Україні за 1993-1996 рр. воно досягло 25:100 тис. (середньоєвропейські дані 13:100 тис., а у США 22:100 тис.). В Росії, починаючи з 1913 року показник самогубств зріс від 3 до 43 на 100 тис. у 1991 році, в окремих регіонах навіть до 120 на 100 тис. населення у 1995 р., в абсолютній кількості досягнув показника 60-62 тис. людей. Серед учасників локальних війн та ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС суїцидів в два рази більше, ніж серед інших груп населення. Серед тих, хто покінчив з життям лише 25% страждали на психічні хвороби, решта були з нормальною психікою [1, с.366]. До якої межі відчаю та безнадійності треба дійти, які моральні кордони треба перейти, під яким кримінально-соціальним пресингом треба опинитися, щоб вирішити поставити остаточну крапку у своєму земному існуванні, скоїти вчинок, який завжди категорично засуджувався церквою як несумісний із християнською мораллю?

І на ці питання є відповіді. Під час розпаду СРСР стали розпадатися не тільки кордони, нації та етноси, але й сім'ї. Ідеологія, що об'єднувала народ на великому просторі, пішла в небуття, а замість неї з'явилися нові пророки, які несли нові ідеології, щоб замінити старих ідолів на нових, але життя людей не стало кращим, воно погіршилося на всіх рівнях буття. Трансформація соціальної системи викликала активізацію деструктивних процесів, які досі дримали в глибинах самої системи. З'явилося безробіття, як наслідок руйнації соціально-економічної системи, що прискорило приріст „зайвих” людей – до 1 млн. людей у рік, які поповнили ряди волоцюг, наркоманів, кримінальних груп, ізгоїв та інших мешканців соціального дна,

що підсвідомо руйнують традиції, звичаї, мораль, соціальне та історичне середовище, в якому існують.

Слід підкреслити, що мільйони людей під впливом новоявлених пророків заповнюють духовний вакуум, що утворився внаслідок звуження простору морального заподіяння світових релігій, цілком поважно готуючись до кінця світу, і ведуть себе таким належним чином, начебто живуть сьогодні. Явно, що у прямому сенсі кінець світу може наступити для Землі тільки у випадку згасання Сонця або неминучого зіткнення з космічним тілом, що наймовірне у найближчому майбутньому.

Під впливом техногенної цивілізації діяльність людини, соціальна і психічна, теж змінюється. І треба визначити – як це не прикро – не у кращий бік. Сьогодні на бенкеті у Асмодея (демонічний персонаж давньої книги Товіт, носій великої тайни і супротивник шлюбу) злилися різними боками єдиного образу, з'єдналися прагненням урвати від оточення і від себе подібних шматок жирніший і побільший, не враховуючись ні з чим, політик і обиватель, власник і волоцюга, віруючий і атеїст, мільярдер і убогий, інтелігент і маргінал, номенклатура і бандит, законотворець і крадій. Вони об'єдналися у нестриманому бажанні задовольнити, і зараз, непомірно зростаючу пристрасть до споживання кулаками, зубами, автоматами, психотропними ліками та наркотиками за допомогою фанатиків і люмпенізованих мас, що завербовані із різних прошарків суспільства, щоб прокласти шлях до свого власного „світлого майбутнього” у царстві наживи та споживання. До цієї тези треба додати одне невеличке уточнення: було б помилковим думати, що ці прояви моральної *само-руйнації* характерні лише для країн, що утворилися на руїнах колишнього СРСР. Вони тут просто досягли найвеличнішої сили відбиття, набуваючи найпотворні, іноді гротескні риси. Це закономірний процес, коли негативні процеси у метрополії, що були заглушуванні тоталітарною системою, матеріалізуються у країнах, які стали незалежними. Але усі ці явища типові для країн з розвинутою демократією та високим рівнем добробуту еліти, середнього та

малозабезпечуваного прошарків західних суспільств. Там вони одягнені благопристойно та мають цивілізовані форми, але порочність корупції і бандитизму, руйнування особистості від цього не стають менш огидними. І гучні судові процеси у Європі і США тому достатнє підтвердження. І кількість ув'язнених в тюрмах, осередку демократії – США (1,6 млн.людей) приблизно дорівнює кількості в Росії (близько 2 млн.людей), як і не дуже велика різниця між доходами супербідних та супербагатих: у 9 разів в США і 11-16 разів в Росії і Україні [1, с.372]. *Культ золотого тельця однаковий в усьому світі.* Навколо цього ідолу сучасності на початку 3-го тисячоліття християнської проповіді про справедливість і любов до ближнього із прихильників золотого тельця сформувалася нова світова спільнота, так звана організована злочинність. В рішеннях ООН прямо вказано, що організована злочинність консолідувалася і щільно оплутала своєю павутиною усю планету якраз після розпаду СРСР. Її чистий дохід складає 1 трлн.дол., і ще 1 трлн.дол. відмивається за допомогою комп'ютерного зламу. І в цьому сенсі, як підкреслив С.П.Залигін, ще ані одна теорія пізнання, ані одна політика не відкрила в нас чогось нового, таких розумових, моральних та інших якостей, про які не говорилося б у Біблії, які не були б відомі Конфуцію, Будді або Магомету [11, с.252]. *Недивно, що науки про суспільство і людину, які всебічно розвиваються, дійшли до висновку основного для усіх світових релігій: доля людства як єдиного цілого залежить від моральнісних основ кожної людини.*

Російський академік В.П.Казначеев, характеризуючи сучасне суспільство, відмічає стійке зростання аутоагресії, насилля до дітей, що говорить про істеричне психологічне зрушення як синдрому хвороби суспільства, який формується внаслідок нереалізованості більшої частини людей, небажання мати дітей і їх виховувати. А це означає тільки одне – втрата глибинних людських інстинктів, що зв'язують покоління та надають продовження людського роду. „Адже сам ефект любові, - підкреслює

Казначеев, - не є результатом виховання, він формується в гормональному, глибинному складі на ментальному рівні” [3, с.44].

Висновки. Наведені вище свідчення об’єктивно демонструють порушення зв’язку між минулим і майбутнім, що веде до формування саморуйнації людини і суспільства.

Але сьогодні дозволено спитати: де вони, ці моральні основи і кожної людини, і суспільства в цілому? Вони існують як реальність, або це наслідок уявлення? Правомірність саме такої постановки питань тим більш наявна, тому що моральнісні, духовні та моральні основи світової спільноти поч.ХХІ ст. зазнають поважних випробувань, і її стійкість на цей час перевіряється міжнародним тероризмом, релігійним фанатизмом, тоталітарними сектами, наркоторгівлею, самогубством, корупцією влади, націоналізмом та посиленням само-руйнівних процесів на всіх рівнях суспільства. І щоб це зупинити, людина повинна наповнити своє життя позитивними оптимістичними формами діяльності, життєстверджуючою мотивацією своїх думок і почуттів, дій і вчинків, навчитися любити і сприймати світ таким, яким він є, і змінюватися тільки у бік творіння добра і справедливості для інших, опановуючи усім накопиченим культурно-етичним досвідом, на базі якого людина постає мудрішою. Духовна культура є не тільки бар’єром на шляху деструктивних процесів, але є блокуванням саморуйнації особистості, тому що надає людині її людську подобу, смисл життєвих цінностей, для яких вона створена, щоб жити.

Література.

1. Алексеенко И.Р., Кейсевич Л.В. Последняя цивилизация? Человек. Общество. Природа./И.Р.Алексеенко, Л.В.Кейсевич. – К.: Наукова думка, 1997. – 254с.
2. Гердер Г. Идеи к философии истории общества./Г.Гердер. – М.: Наука, 1977. – 704с.

3. Казначеев В.П., Спирин Е.А. Космопланетарный феномен человека./В.П.Казначеев, Е.А.Спирин. – Новосибирск: Наука, 1991. – 259с.
4. Масару Э. Образы любви./Э.Масару. – М.: Мысль, 2007. – 252с.
5. Назаретян А.П. Антропология насилия и культура самоорганизации: Очерки по эволюционно-исторической психологии./А.П.Назаретян. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 256с.
6. Отчуждение человека в перспективе глобализации мира/Сборн. филос. Вып.1./Под ред. Маркова Б.В. – СПб.: Изд-во «Петрополис», 2001. – 378с.
7. Риккерт Г.О системе ценностей./Г.Риккерт. Науки о природе и науки о культуре. – М.: Мысль, 1998.
8. Смол Г., Ворган Г. Мозг онлайн. Человек в эпоху Интернета./Г.Смол, Г.Ворган. – М.: Колибри, Азбука-Аттикус, 2011. – 352с.
9. Унамуно М. Про трагічне почуття життя у людей та народів./М.Унамуно. – М.: Мысль, 2001.
10. Чеботарьова Н.В. Наука і людські цінності в умовах глобалізації./Н.В.Чеботарьова//Наук.вісник. Серія „Філософія”. – Вип. 24. – Х.: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2007. – С.73-77.
11. Чеботарьова Н.В. Людина в інформаційній культурі./Н.В.Чеботарьова//Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. Збірн.наук.праць. Вип. 1. – Х.: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2012. – С.178-183.

ФАКТОРЫ И ПРОБЛЕМЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ САМОРАЗРУШЕНИЯ ЛИЧНОСТИ.

Понедилок А.И.

В статье раскрывается актуальная проблема, которая связана с осмыслением кризисных явлений в культуре и их влиянием на процессы саморазрушения человека, поиском ответных стратегий и решений для преодоления саморазрушения личности.

Ключевые слова: саморазрушение, личность, духовный кризис, культура.

FACTORS AND PROBLEMS OF OVERCOMING PERSONALITY'S SELF-DESTRUCTION.

Ponedilok A.I.

The article reveals the topical problem that is connected with the comprehension of crisis phenomena in culture and their influence on the process of a personality's self-destruction, the search for reflective strategies and solutions for overcoming a personality's self-destruction.

Key words: self-destruction, personality, spiritual crisis, culture.